

UOLEVI LEHTINEN

Taantumasta kasvuun

Prologi

Elokuussa 2013 Tilastokeskus kertoi Suomen kansantuotteen kasvaneen hieman jo vuoden toisella kvartaalilla. Talouskasvun vahvistumisesta on merkkejä niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin, mikä voi tuottaa piristysruiskeita Suomen vientiin. Euroopassa muutokset ovat pieniä ja vaihtelevat maittain, kun taas Yhdysvallat katsoi 18.10.2013 mahdolliseksi aloittaa asteittaisen elvytyksestä luopumisen. Muista maista Suomeen tulevat piristysruiskeet saapuvat viivästyneinä, koska vientimme on tuotantohyödykepainotteinen.

Hyvien uutisten vastapainoksi on todettava, että Suomen teollisuuden liikevaihto on pudonnut. Eräiltä osin Suomen teollisuuden perusta näyttää pettävän ja teollisen tuotannon painopiste siirtyvän ulkomaille. Muutamat perinteisesti vahvat alamme ovat kuihtuvia tai muuten muutospainneissa olevia aloja. Vaikka vientimme on loppuvuonna kasvanut ja kauppataseemme tasapainottunut, tämä sinänsä myönteinen suunta on syntynyt myymällä enemmän halpoja tuotteita.

Vuodesta 2008 olemme jo menettäneet 65000 teollista työpaikkaa. The Boston Consulting Groupin tutkimuksen mukaan vuoteen 2020 mennessä Suomi menettää lisää jopa 42000 valmistavan teollisuuden työpaikkaa, jos kilpailukykyä ei saada globaalia kilpailua kestäväksi. McKinseyn tutkimuksen mukaan uusia yksityisen sektorin työpaikkoja pitäisi syntyä peräti 250 000, jotta hyvinvointivaltion säilyminen voitaisiin taata. Vaikka McKinseyn arvio saattaa olla liian suuri, tarvittaisiin paljon uusia kilpailukykyisiä kasvuyrityksiä ja niiden myötä työpaikkoja. Vahva rooli voisi olla aloittavilla kasvuyrityksillä (start up -yrityksillä).

Samalla olisi kuitenkin varauduttava huolellisesti väistämättömiin massairtisanomisiin jo etukäteen. Mallia tähän voidaan saada esimerkiksi Perloksen irtisanomisista vuosina 2006–7. Tuolloin Pohjois-Karjalasta katosi yli 2000 työpaikkaa, mutta suuri osa työttömäksi jääneistä työllistyi esimerkiksi Abloylle ja John Deerelle tai perusti oman yrityksen. Nokialta irtisanotut ITC-alan ammattilaiset ovat puolestaan perustaneet viitisensataa yritystä. Mutta tietenkään

UOLEVI LEHTINEN, emeritusprofessori ja -rehtori

• uolevi.lehtinen@uta.fi

kaikki hankitut ja perustetut työpaikat eivät ole osoittautuneet pysyviksi.

Edellä kuvatuista varautumistoimista huolimatta on otettava huomioon myös ilman työtä olevat ja jäävät. Suomeen on syytä kehittää inhimillinen työttömyystöiden järjestelmä, joka nykyaikaisena eroaa tuntuvasti viime vuosittain hädänpätyjärjestelyistä. Nuoret työttömät ovat kaikkein ongelmallisimmat työttömien ryhmä, koska he ovat myös syrjäytymisvaarassa. Alle 25-vuotiaista suomalaisista on työttömänä noin 37000. Sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo on ehdottanut, että tähän ryhmään kuuluva perheetön nuori ei saisi vastikkeetonta toimeentulotukea vaan tuettua työtä. Tällöin poistunee kannustinloukku, johon ajautunut, koulunsa päättänyt nuori päätyy tulevaisuutensa kannalta kohtalokkaaseen joutenoloon.

Tällaisen tilanteen pohjalta esitän seuraavassa tiivistetyn katsauksen siitä, mitä on tehty tai on tekeillä perusongelma-alueilla. Samalla nostan esille niitä haasteellisia tehtäväalueita, joihin on toistaiseksi kiinnitetty riittämättömästi huomiota. Laiminlyötyinä alueina pidän EU:ssa erityisesti pankki- ja velkasaneerausjärjestelyjä sekä Suomessa erityisesti liiketoiminta-osaamista, eräitä pienempiä tehostamiskohteita, palvelusektoria sekä tehtyjen ja jopa tekemättömien mutta tarpeellisten korjaustoimien ajoitusta ja analyttisyyttä.

Ongelmia, ratkaisuja ja laiminlyöntejä

Suomen – ja monen muunkin maan – taantuma näyttää johtuvan kolmesta perusongelma-alueesta¹, joita käytän jäsentämiseen seuraavassa tarkastelussa.

KANSAINVÄLINEN MATALASUHDANNE

Siinä suhteessa tämä on lohdullinen ongelma, että nousu tulee varmasti joskus niin maailmalle kuin Suomeenkin. Tätä ongelmaa ei kuitenkaan voida ratkaista suomalaisten omin keinoin. Kotimaiseen taantumaa vaikuttamalla voidaan kuitenkin vaikuttaa kansainväliseenkin matalasuhdanteeseen, tosin kovin pieneltä osin.

Suomen talouden kannalta EU:n toimintamahdollisuudet ja toimet taantumasta ja lamoista irrottautumisiksi ovat ratkaisevan tärkeitä. EU:n tasolla voidaan tietysti tehdä monenlaisia toimia. Niin olisi syytä tehdäkin, vieläpä kiireesti. Työ olisi aloitettava pankkisektorista. Pankkiunioni olisi tosiasiallisesti pitänyt saada synnytyksi jo paljon aikaisemmin, joten nyt pankkiunioni olisi saatava aikaan mahdollisimman nopeasti. Sen tarkoituksena tulisi olla euromaiden yhteinen pankkivalvonta uusien finanssikriisien ehkäisemiseksi. Tämän lisäksi pankkiunionin on ohjattava vaikeuksiin joutuneiden pankkien mahdollista alasajoa, paloittelua yms. toimenpiteitä. Kriisipankkien pelastamisessa korostetaan sijoittajavastuuta. Se merkitsee, että ongelmapankkien omistajat, sijoittajat ja suurtallettajat vastaavat rahallisesti ensimmäisinä. Jos tämä ei riitä, maksajan rooliin astuu yhteinen kriisirahasto, jonka varat kerätään seuraavien 10 vuoden aikana kansallisilta pankkirahastoilta.

Itse asiassa pankkiunionin perusajatus erottaa pankkien ja valtiontalouden kriisin yhteys. Pankkiunionin synty merkitsee pankkeja koskevan päätösvalan siirtymistä jäsenmaista EU:lle. Se on hinta siitä, että talous- ja finanssijärjestelmä pysyvät vakaina.

Pankkiunionille on luotava selvät pelisäännöt sanktioineen. Unionin toimivuus ja vastuullisuus tulisi varmistaa markkinavoimien

1 Ks. näistä ongelmista myös Uolevi Lehtinen: Helsingin Sanomat 19.8.2013 ja 8.11.2013.

sekä sääntöihin ja sanktioihin perustuvan valvonnan yhteisvaikutuksen tuloksena.

Pankkiunionin aikaansaamiseksi Euroopan keskuspankin on ensin tarkastettava pankkien taseet. Euroopan pankkivalvojen verkoston on tehtävä pankeille stressitestit. Työt on jo aloitettu. Aikaisemmissa testeissä piiloon jääneiden ja sittemmin paljastuneiden riskien vuoksi nyt tehtävien testien on oltava selvästi tiukempia kuin aikaisemmat testit.

Tarkistusten jälkeen pankit on pääomittava osakkeen omistajien ja vastuudebentuurien haltijoiden varoin EU:n uusien valtioneuvoston mukaisesti. Tappioiden kattamiseksi täytyy myös arvioida, pitääkö/voidaanko velkoja leikata. Julkisen sektorin eli veronmaksajien varoihin tulisi turvautua vasta sen jälkeen, kun kytkös pankkien ja jäsenmaiden velkaantumisen välillä ei voi muuten katketa. Pahiten velkaantuneiden EU-maiden velkajärjestelyjä jouduttaneen arvioimaan ja valitettavasti myös toteuttamaan. Vielä valitettavampaa on, että tämä saattaa koskea aikaisemmin erikoistapauksina kohdeltujen Kreikan, Kyproksen ja Portugalin lisäksi myös suuria EU-maita kuten Espanjaa ja Italiaa.

EU-maiden valtiovarainministerit saivat päätökset pankkiunionin perusasioista tehtyä joulukuun 18. ja 19. päivän välisenä yönä. Toimenpiteistä päättäisi komissio. Mikäli komissio ei ole yksimielinen, päätösvalta siirtyisi ministerineuvostolle. Pankkiunioni aloittaisi toimintansa vuoden 2015 alussa. On tietysti vielä epävarmaa, menevätkö valtiovarainministerien päätökset läpi myöhemmissä käsittelyissä.

Tietenkään pelkkä pankkisektorin kohentaminen ei riitä. Ensimmäinen suuri lisähaaste EU:lle on eri maiden rakenneuudistusten jatkaminen. Mielestäni tämän tulisi koskea kaikkia EU-maita, koska rakennemuutosten kautta yrittäjä, tuottavuus ja muutkin taloudelliset asiat

voivat vahvistua eri tavoin eri maissa. Samalla koko alueen kysyntä nousee ja tukee synergisesti kaikkien maiden vienti- ja tuontimahdollisuuksia.

Toinen suuri lisähaaste on mahdollisimman hyvien talous- ja veropoliittisen menettelyjen kehittäminen. Tältä osin komissio jo syyskuun arvioi ensimmäistä kertaa euroalueen valtioiden talousarvioesityksiä vuodelle 2014. Mutta kokonaisuuden kehitystyö vaatii vielä melkoisesti aikaa ja ponnistelua.

Integraatiostrategisesti Suomen lienee järkevää suhtautua myönteisesti EU:n sisämarkkinoiden, vapaakaupan sekä energiamarkkinoiden kehittämiseen mutta kriittisemmin taloudelliseen lisääntymiseen. Kriittisyyteen on syytä, koska EU-maiden kaltainen tilkkutäkki lienee toimivampi itsenäisten kansallisvaltioiden yhteenliittymänä kuin pitkälle integroituneena ja koska kansalaiset identifioituvat edelleenkin vahvasti kansallisvaltioihinsa. Tämän ei kuitenkaan pitäisi estää tai edes hidastaa EU:n keskeisiä hankkeita kuten pankkiunionin aikaansaamista, rakenneuudistuksia tai talous- ja veropoliittisten menettelyjen kehittämistä.

EU:n tasolta keskustelu voidaan viedä laajemmalle tasolle, koska Unioni neuvottelee suurista vapaakauppasopimuksesta Yhdysvaltojen kanssa. Unionin ja Kanadan välinen sopimus neuvoteltiin vähin äänin valmiiksi jo lokakuussa. Yhdysvaltojen kanssa sopimusteksti saataneen valmiiksi vuonna 2014, mutta sopimuksen vahvistaminen aiheuttanee vähintäänkin kitinää.

Vapaakauppasopimusten tavoitteena on poistaa tullit, purkaa byrokratiaa, helpottaa investointeja ja avata julkisia hankintoja kilpailulle. Talouspolitiikan tutkimuskeskus CERP:n tekemän positiivisimman arvion mukaan EU:n vienti Yhdysvaltoihin kasvaisi 28 prosentilla

vuoteen 2027 mennessä. Vastaavasti bruttokansantuote kasvaisi puoli prosenttia. CERP-keskuksen varovaisempi ennuste lupaa 0,27 prosentin kasvua vuoteen 2027 mennessä. Yhdysvaltojen ja Kanadan esimerkin mukaan myös EU solminee tulevaisuudessa uusia merkittäviä sopimuksia.

Sinänsä kannatettaviin sopimukseen on toistaiseksi sisällytetty sellainen investointisuoja, joka tekee mahdolliseksi korvausvaatimukset. Niiden vuoksi esimerkiksi Suomi ja suomalaisyritykset voisivat pahimmissa tapauksissa joutua sekä kohtuuttomien korvausten maksajiksi että vaatijoiksi. Tämä on aiheuttanut pelkoa ja Euroopassa.

Maailman kauppajärjestö WTO:n kaupan helpottamista koskeva sopimus tehtiin vastikään. Sen on arvioitu parhaassa tapauksessa tuovan markkinoille 700 miljardia euroa ja 21 miljoonaa työpaikkaa. Suomikin hyötyy sopimuksesta. Se parantaa myös Suomen vientimahdollisuuksia lähinnä Venäjälle ja Kiinaan.

JULKISEN TALOUDEN KESTÄVYYSVAJE

Kestävyysvaje voidaan määritellä tulevien julkisen talouden alijäämien nykyarvoksi. Se ilmoittaa, kuinka paljon julkista taloutta olisi tasapainotettava lähiaikoina, jotta velkaantuminen olisi hallinnassa pitkällä tähtäimellä. Nykyään valtiovarainministeriö arvioi kestävyysvajeen 4,7 prosentiksi bruttokansantuotteesta vuoden 2017 tasolla eli yli yhdeksäksi miljardiksi euroksi. Todettakoon muuten, että Suomen Pankin vastaava arvio on 4.6 prosenttia.

Suomi on velkaantunut koko ajan lisää, koska julkiset menot ovat olleet julkisia tuloja suuremmat. Meillä on edelleen hyvän velanmaksajan maine ja korkein mahdollinen eli kolmen A:n luottoluokitus, mitkä ovat mahdollistaneet helpon ja halvan lainan saannin. Tosiasias-

sa Suomen korkomenot ovat toistaiseksi laskeutuneet lainamäärän kasvaessa. Vajeiden nopeasta umpeen kuomisesta ei mielestäni tarvitsekaan olla kovin huolissaan eikä se edes ole mahdollista. Sen sijaan velkaantumisen pitäisi olla vakavasti huolissaan pitkällä tähtäimellä.

Kestävyysvaje on luonteeltaan rakenteellinen ongelma ja edellyttää ns. rakenteellisia uudistuksia. Niiden olisi suotavaa parantaa sekä työllisyyttä että tuottavuutta.

Kunta- ja soteuudistuksilla tulisi pyrkiä karsimaan julkisen hallinnon kustannuksia ja parantamaan hallinnon tuottavuutta. Aivan erityistä huomiota olisi syytä kiinnittää selvien byrokratiakulujen karsimiseen. Itse päätöksenteossa tulisi pyrkiä johdonmukaisuuteen ja informatiivisuuteen. Aiempia suorituksia ei voida juuri kehua tältä kannalta.

Soteuudistusta pohtinut valmistelutyöryhmä luovutti esityksensä ”Lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä” 19.12.2013. Esitys lähtee lausuntokierrokselle kuntiin ja päätöksentekoon päästäneen ensi keväänä. Esityksen vastaanottanut peruspalveluministeri Huovinen totesikin vähän tutun tuntuisesti: ”Jos tämä olisi ollut helppoa, tämä olisi jo tehty”.

Valmistelutyöryhmän toimeksiannon reunaehdot ovat olleet kovin tiukat ja rahoitusmalli on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Ryhmän asiantuntijat ovat olleet osittain erimielisiä. Oikeusministeri Henrikssonin mielestä esitykseen liittyy perustuslaillisia ongelmia, jotka saataaneen kuitenkin ratkaistua perustuslakivaliokunnassa. Tuntuksikin hieman ”hätävarjelun liioittelulta”, mikäli pienkuntien itsemääräämisen loukkaamisuhan tai poliittisten pelkojen vuoksi jouduttaisiin suuresti tinkimään uudistuksen tavoitteista.

Lakiehdotuksen mukaan nykyiset sairaanhoitopiirit korvattaisiin 20 sosiaali- ja terveysalueella. Ne muodostetaan maakuntien keskustaajamien tai yli 50000 asukkaalla kuntien varaan. Nämä ns. vastuukunnat vastaisivat alueensa kaikista sotepalveluista. Lakiluonnoksessa ehdotetaan myös alempitason ns. perustason alueita, joiden perustamiseen riittäisi 20000 asukkaalla väestömäärä. Ne vastaisivat terveysasematasoisista palveluista ja sosiaalihuollosta sekä joistain erikoissairaanhoidon palveluista ministeriön luvalla.

Sote-alueilla on useimpien asiantuntijoiden tuki, mutta perustason alueita vastustavat jopa lakiluonnoksen tehnyt työryhmä ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), joka on jo ehtinyt perehtyä lakiluonnokseen ja joka painottaa koko sosiaali- ja terveydenhuollon vahvan integroinnin mahdollistamista tehtävissä ratkaisussa. Lakiesitys siis vähentäisi palvelujen järjestäjätahot nykyisestä 150:stä noin 50:een. Jos integraatioon pyritään voimakkaasti, järjestäjätahojen määrä voisi periaatteessa pudota jopa 20:een. Nähtäväksi jää, miten pitkälle poliittinen rohkeus riittää.

Suomen nykyhallituksen merkittävien ja kauaskantoisin päätöskokonaisuus lienee ”Rakennepoliittinen ohjelma talouden kasvuedellytysten vahvistamiseksi ja julkisen talouden kestävyysvajeen umpeen kuromiseksi”, josta päätettiin 29.8.2013. Sen perusjuonteina ovat työvoiman tarjonnan lisääminen ja säästäminen. Ohjelma on kieltämättä rohkea ja uudellinen. Tietysti on helppo huokaista, että jo oli aikakin. Mutta kriisitietoisuuden riittävä kasvu on tietysti vaatinut ajan kulumista.

Jo ohjelman koko, reilusti yli 9 miljardia, kertoo siitä, että hallituksen kriisitietoisuus on parantunut kevästä dramaattisesti. Silti kestävyysvajeen poistaminen vuoteen 2017 mennessä

on kivenkova ja kunnianhimoinen tavoite. Mutta pääsuunta on kiistatta oikea.

Yli yhdeksän miljardin euron urakasta reilu kolmannes pyritään kasaamaan työuria pidentämällä ja rakenteellista työttömyyttä vähentämällä. Kun julkisen sektorin tuloja pyritään lisäämään talouden kasvuedellytyksiä parantamalla, jää kunnallistalouden kannattavaksi noin puolet urakasta. Kunnallistaloutta koskevat päätökset, eritoten kuntien velvoitteiden ja tehtävien karsinta ja kunnallisveron korotukset ovat aiheuttaneet ja aiheuttavat vastaisuudessaakin melkoista porua ja päänkivistystä.

Kestävyysvajeen vähentämisen kannalta erittäin tärkeää pitkällä tähtäimellä on eläkejärjestelmämme uudistaminen. Se merkitsee työurien pidentämistä kaikilta osiltaan, työhön käytettävän ajan lisäämistä ja muita työllisyyttä kasvattavia uudistuksia, joihin liittyy myös työllisyyden lisääntymistä estävien tekijöiden kuten kannustinloukkujen karsinta.

Asiantuntijoiden mukaan eläkejärjestelmämme on nykyiselläänkin perusrakenteiltaan hyvä, se ei ole kriisissä eikä eläkemaksujenkaan nousupaine ole ylen suuri. Eläkeuudistus on kuitenkin mahdollinen ja tarpeellinen väestörakenteen muutoksen, julkisen talouden heikkenemisen ja talouspoliittisen uskottavuuden vuoksi. Nykyisen järjestelmän avulla ei päästä keskimääräiseen 62,4 vuoden eläkkeellesiirtymisikään vuoteen 2025 mennessä, minkä hallitus ja työmarkkinajärjestöt ovat asettaneet tavoitteeksi jo aikaisemmin. Työuria pyritäänkin pidentämään noin kahdella vuodella. Puoli vuotta tulisi uran alkupäästä ja puolitoista vuotta lähinnä lopusta.

Eläkeremontti siirrettiin aluksi ylijohtaja Jukka Pekkarisen johtaman työryhmän pohdittavaksi. Ryhmä julkisti raporttinsa 31.10.2013. Raportissa ei suositella mitään toimia vaan esi-

tellään vaihtoehtoja. Eläkeuudistuksen ulkopuolelle rajataan eläkemaksun korotus, jota esimerkiksi SAK on pitänyt eräänä vaihtoehtona. Korotus heikentäisi työllisyyttä ja ostovoimaa. Toisaalta osa-aikaeläkkeestä ja ns. työttömyysputkesta tulisi luopua tai ainakin niihin olisi tehtävä selviä muutoksia samalla, kun eläkkeelle siirtymiskästä nostetaan. Muuten työurat saattavat pidentymisen sijasta lyhentyä. Jatko-pohdintaan jää se, mitä tehdään työntekijöille, jotka eivät kykene jatkamaan eläkeikään ja joilta menee mahdollisuus varhaisempaan eläkkeelle pääsyreittiin.

Nyt on työmarkkinajärjestöjen vuoro ottaa kantaa työurien pidentämisuudistukseen. Niiden neuvottelupöydällä ovat itse asiassa kaikki eläkkeisiin liittyvät asiat, mikä tarkoittaa ikärajoja, karttumia, varhaiseläkejärjestelmiä, eläkemaksuja ja eläkkeiden tason turvaamista.

Aikaa neuvotteluihin on vuoden 2014 syksyyn saakka. Muodolliset päätökset tehtäen vasta seuraavan eduskunnan alkutaipaleella, jolloin uudistus tulisi voimaan vuonna 2017. Tämä lykkääntyminen saattaa olla järkevääkin sen kannalta, että työmarkkinaosapuolien ja eduskunnan kypsyminen riittäviin ratkaisuihin vaatii aikaa. Rohkeutta varsinaiseen toteuttamis-päätöksentekoon on todella syytä toivottaa, sillä eläkepäättökset ovat kovin tärkeitä Suomen uskottavuuden ja luotettavuuden sekä kolmen A:n luottoluokituksen säilyttämisen kannalta. Myös muilla rakennepoliittisen ohjelman kohdilla on merkitystä niiden kannalta.

Hyvin haasteellista on tulevaisuudessa, että elokuun lopun rakennepoliittinen ohjelma oli vasta aikomusten kirjaamista ja sen toteuttaminen vaatii erillispäätöksiä ja lakeja. Jos kaikki hyvät aikomukset saadaan runtattua kasaan, niiden taloudellisia ja muita vaikutuksia joudutaan kuitenkin monelta osin odottamaan vielä

aika pitkään. Lisäksi esimerkiksi työn tarjonnan lisääntyminen muuttuu taloudellisiksi tuotoiksi vasta sitten, kun työvoiman lisäys pystytään kunnolla työllistämään.

Hallituksen rakennuudistuspaketti perustui valtiovarainministeriön laskelmiin. Suomen Pankin ekonomistien laskelmat antavat vahvaa tukea rakennepaketille. Pääjohtaja Liikanen saattoikin sanoa Helsingin Sanomien 13.12.2013 mukaan: "Jos kaikki rakennepaketissa listatut toimet tehdään etupainotteisesti, se riittää". Hän tarkoitti, että se riittää kuroma-kestävyyssvajeen umpeen pitkällä tähtäimellä. Liikanen korosti, että "ohjelmasta ei saa lipsua yhtään". Hallitus ei myöskään saisi lykätä päätöksiä seuraavalle eduskunnalle. Lisäksi Liikanen totesi, että työurien riittävä pidentäminen ei onnistu ilman eläkeiän nostoa. Suomalaisista 63–64 –vuotiaista on saatava töihin 40 prosenttia nykyisten 20 prosentin sijasta.

Kestävyysvajeen vähentämiseksi tehtävä työ on enimmästään kasvua mahdollistavaa ts. sen edellytyksiä vahvistavaa työtä. Se ei varsinaisesti takaa kasvua, mihin ongelmaan paneudutaan seuraavassa.

KILPAILUKYVYN HEIKKENEMINEN

Vaikka Suomi on menestynyt erinomaisesti useissa kansainvälisissä kilpailukykyvertailuissa, monet pitävät vähentyneen kilpailukyvyyn heikkoutta Suomen talouden suurimpana ongelmana. Kieltämättä kilpailukykyongelmaa pahentaa se, että Suomi on pieni ja hyvin avoin talous, jonka tuote-, raha- ja työmarkkinat ovat hyvin keskittyneet sekä poliittinen järjestelmä ja etujärjestöt ovat melko jäykkiä ja reviiirihakuisia. Kilpailukyky on hyvin moniulotteinen asia, jonka parantamiseksi tavanomaisesti ehdotetut rakenneratkaisut ja elvytystoimet ovat toki tarpeen mutta ne eivät ole läheskään riittäviä.

Kilpailukyvyyn hyväksi tehtävä työ lisää kasvua ja vähentää työttömyyttä rakenneuudistustyötä paljon välittömämmin. Tässä työssä on tähdittävä nimenomaan kestäväan kasvuun.

Suomen kilpailukykyongelmien taustalla ovat muun muassa puunjalostusteollisuuden ja elektroniikkateollisuuden omat rakennemuutosongelmat. Niinpä professorit Antti Hautamäki ja Matti Pohjola (Helsingin Sanomat 13.9.2013) katsovat, että kilpailukykyongelmat juontuvat esisijaisesti reaalisesta kilpailukyvyistä, ei niinkään kustannuskilpailukyvyistä. He katsovat keskeisessä asemassa olevan sen, että Suomessa tuotetaan väärää tuotetta. Siinä suhteessa voin yhtyä tähän näkemykseen, että meillä on huippuosaamista monilla kriisialoilla, joista edellä mainittujen puunjalostus- ja elektroniikka-alojen ohella voidaan mainita eräät koneenrakenusteollisuuden alat kuten laivanrakennus ja paperikoneiden valmistus. Näiden kriisialojen lisäksi meillä on huippuosaamista turhan harvoilla aloilla, joilla menee hyvin tai edes kohtalaisesti. Kriisitietoisuuden kehittymistä hidasti se, että muiden teollisuuden alojen ongelmia ei vielä tunnustettu siinä vaiheessa, kun puunjalostusteollisuuden ongelmat jo tiedostettiin.

Aivan liian vähän on painotettu taloutemme ylivoimaisesti suurimman sektorin eli palvelujen mahdollisuuksia ja ongelmia. Jo yli viisitoista vuotta sitten kirjoitin: ”Koska palvelusektori vastaa jo nyt työllisyyden ja kansantuotteen valtaosasta, sillä on päävastuu työllisyydestä ja kansantuotteesta tulevaisuudessa. Jos palvelut eivät pelasta Suomen tuotantoa ja työllisyyttä, ei sitä pysty tekemään mikään muukaan elinkeinosektori” (Helsingin Sanomat 24.8.1998). Teollisuuden merkitystä väheksymättä minun on helppo seisoa tämän näkemyksen takana, koska palvelujen kehittäminen on edelleen Suomen kohtalonkysymys. Onhan palvelusektorin nyky-

nen osuus noin 75 prosenttia Suomen bruttokansantuotteesta. Päähuomion kiinnittämistä teollisuuteen on kuitenkin puollettu lähinnä vientimme teollisuustavarapainottuneisuuden vuoksi. Vastineeksi riittänee se fakta, että ”jopa raskaista teollisuusfirmoistamme valtaosa myy enemmän palveluita koneidensa rinnalla ja sijaan”, kuten professori Jaakko Aspara on todennut (Chydenius 3/2013). Eihän pelkkien koneiden tai muiden tavaroiden vienti edes tahdo kannattaa yhtä hyvin kuin tavaroiden ja palvelujen yhdistelmävientä.

Muiden korkean elintason maiden tapaan Suomikin on vahvasti tietointensiivisiä, digitalisointia hyödyntäviä palveluja tuottava maa. Eurostatin tilastojen perusteella Suomi on EU:n jäsenmaista pisimmällä teollisuuden rakennemuutoksessa kohti korkean osaamistason palveluja. Olivatpa kysymyksessä yritykset tai julkisen sektorin vastaavat yksiköt ja tavarat tai palvelut, kaikkien toimijoiden on luonnollisesti hakeuduttava tulevaisuuden vahvan kasvun alueille. Mitenkähän panostuksen kohteiksi sopisivat robotiikka ja siihen liittyvät keinoäly ja älykkäät laitteet, 3D-tulostus, puhdas teknologia (cleantech), tietokonepelit ja muu sisälöntuotanto sekä koulutus? Esimerkiksi robotisoinnin kohteiksi soveltuisivat energiatekniikka, kaivostekniikka, liikkuvat koneet, jätteidenkäsittely, hoiva-ala ja joukkoliikenne. Kaikissa hankkeissa laajasti ymmärretty liiketoimintaosaaminen olisi välttämättä otettava huomioon. Löytyisikö tältä pohjalta Suomen palvelustrategian ja jopa koko elinkeinostrategian perusta, kun vielä otamme huomioon digitalisointiosaamisemme?

Kilpailukyvyyn parantamiskeinoista on melko perustellusti nostettu keskeiseksi maltillisiin ja pitkiin tulosopimuksiin pyrkiminen. Yllättävän helposti kolmivuotinen puitesopimus

syntyi elokuun lopussa, mutta liittokohtaista työtä oli vielä tehtävä runsaasti.

Keskusjärjestöjen puheenjohtajat saattoivat vahvistaa keskitetyn palkkaratkaisun eli tupon 25.10.2013 eli alkuperäisen takarajan jälkeen. Sopimuksen mukaan palkat nousevat ensi vuonna 20 euroa + lisät, seuraavana vuonna 0,4 prosenttia ja kolmannen vuoden palkoista sovietaan erikseen kesällä 2015. Sopimuksessa on mukana lähes 93 prosenttia palkansaajista, joten se lisää merkittävästi ennustettavuutta työmarkkinoilla ja osoittaa jälleen kerran suomalaisten pystyvän pitkäjänteiseen päätöksenteon ongelmatilanteissa.

Valtio tukee työmarkkinaratkaisua monin tavoin. Oleellisimpia näistä tavoista lienevät seuraavat: tuloveroasteikkoja nostetaan 1,5 prosentin inflaatiotarkistuksilla sadan tuhannen euron tuloihin saakka ensi vuonna ja ansiosidonnaista työttömyyskorvausta saava työtön saa tehdä töitä 300 euron edestä ilman, että työttömyyskorvaukseen kajotaan.

Arvioidessaan rakenneuudistuspakettia 13.12.2013 Suomen Pankin pääjohtaja Liikanen esitti vielä lisätoiveitakin talouden kohentamiseksi. Vaikka tehty maltillinen palkkaratkaisu onkin hyvin merkityksellinen, se tarvitsi jatkukseen toisen vastaavalla tavalla maltillisen palkkaratkaisun. Liikanen toivoi myös työajan joustoja työn kysynnän mukaan yritys- ja alakohtaisiin sopimuksiin.

Ison rakennepaketin lisäksi hallitus päätti 29. elokuuta vuoden 2014 budjetista keväällä hahmotettujen suuntaviivojen mukaisesti. Loppusumma on 53,9 miljardia euroa. Alijäämä katetaan velalla, joka nousee kokonaisuudessaan noin 100 miljardiin eli 60 prosentin kipu-

rajaan kansantuotteesta. Nousevan trendin vuoksi EU nosti varoittavan sormensa, vaikka Suomen velkaantuneisuus on Euroopan mitoissa vielä maltillista.

Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi suomalaisten yritysten ja muiden organisaatioiden sekä koko Suomen kilpailukykyyn vaikuttavat myös liiketoimintaosaamisen osa-alueet kuten teknologiaosaaminen, johtamisosaaminen, strategiaosaaminen, markkinointiosaaminen, rahoitusosaaminen, laskentaosaaminen, digitalisointiosaaminen, muotoiluosaaminen². Varsinkin nykyisessä taloustilanteessa on pidettävä erittäin tärkeänä yrittäjyysosaamista kuten myös yrittäjyshalukkuutta, joka näyttää Suomessa piristyneen varsinkin akateemisen yrittäjyyden osalta. Yrittäjäosaaminen ja yrittäjähaluukkuus korreloivat luonnollisesti vahvasti keskenään.

Liiketoimintaosaamistekijät ja niiden välittömät ja välilliset vaikutukset ovat jääneet valitettavan syrjään Suomessa ja ulkomaillaakin käydyssä taantumakeskustelussa, joka on siis painottunut talouspolitiikan makrotekijöihin. Suomalaistenkin pitäisi viimein uskoa, että paras tavara tai palvelu ei todellakaan aina voita markkinoilla. Jokainen tuote, joka ei mene kaupaksi, on kuluerä ja virhearviointi. Mitä huolellisemmin tuote on suunniteltu ja valmistettu, sitä suurempi virheinvestointi se on, jos se ei kuitenkaan kaupallistu riittävästi markkinoilla. Nämä asiat pitäisi yritysjohton samoin kuin julkisesta päätöksenteostakin vastaavien ymmärtää ja ottaa huomioon päätöksenteossaan.

Matkapuhelinalan viimeaikainen historia sopii hyvin esimerkiksi liiketoimintaosaamisen merkityksestä. Jo Nokian matkapuhelinten aiemmassa historiassa oli monia ongelmatilan-

2 Ks. näistä kysymyksistä enemmän Uolevi Lehtinen ja Tuula Mittilä (toim.): Liiketoimintaosaaminen kilpailukykyimme keskiössä. Jyväskylä 2006.

teita, kuten logistiikan jääminen myyntimahdollisuuksien kasvuvauhdista, simpukkamallien aliarvostaminen ja vaikeat organisaatiouudistukset. Esimerkiksi Jorma Ollilan pääjohtajakauden jälkeen Nokia ei Ollilan itsensä mukaan saanut arvioituja ykkösehdokkaita pääjohtajaseen ja niinpä kaksi seuraavaa pääjohtajaa epäonnistui ainakin Nokian puhelinliiketoiminnan menestyksen kannalta arvioiden.

Ollila totesi elämäkertakirjansa julkistamishaastattelussa 16.10.2013, että tuhat Piilaaksoon lähetettyä ohjelmistokehityksen tutkailijaa ei onnistunut tehtävässään. Ollila nostaa ohjelmisto-osaamisen Nokian matkapuhelinliiketoiminnan keskeiseksi ongelmaksi. Voitaisiin ehkä kuitenkin täsmentää, ettei suurin heikkous ollut pelkässä ohjelmisto-osaamisen puutteessa vaan ohjelmisto-osaamisen soveltamisessa ja siinäkin osittain johtamistavan vuoksi (Helsingin Sanomat 18.10.2013). Tiedostetuista ohjelmisto-ongelmista kärsittiin vuosikymmen. Myös vuosina 1995–2006 Nokian muotoilujohtajana toiminut Frank Nuovo katsoo, että pahin virhe Nokiassa tehtiin keskeisten ohjelmien eli käyttöjärjestelmän kehittämisessä ja valinnassa (Ilta-Sanomat 14.9.2013).

Nokian kannalta kohtalokas vuosi oli 2007. Silloin Apple esitteli iPhone-matkapuhelimen, jonka kosketusnäytöstä tuli älypuhelimien perusominaisuus. Tuolloin myös Nokia kehitti kosketusnäytöllisiä puhelimia, mutta niitä ei pidetty riittävän laadukkaina massatuotantoon. ”Olisimme tuskin hyväksyneet niin surkeaa laitetta kuin ensimmäisen tai jopa toisen sukupolven iPhone”, totesi Nuovo. Hän epäili myös, että edes nykyiset Applen laitteet eivät selviäisi Nokian kestävyystesteistä.

Apple kehitti ensin ohjelmistonsa ja vasta sen jälkeen puhelimen. Se onnistui markkinoinnissa varsinkin mittavilla kotimarkkinoillaan.

Vaikka Applen teknologiaosaaminen ei ollut ihmeellistä ja tuotteiden laadussa oli ongelmia, tuote oli käytettävyytensä puolesta riittävän hyvä erityisesti kuluttajille ja muille loppukäyttäjille. Tehokkaan markkinointi- ja muun liike-toimintaosaamisen avulla kompensoitiin tai paremminkin ylikompensoitiin puutteet. Nokian matkapuhelinten mittavat kehityssponnistelut maksoivat paljon, mutta älypuhelimien kaupallistaminen ei kuitenkaan sujunut hyvin. Nokian siirtymää kalliin hintaluokan puhelimiin hidastivat vaikutusvaltaiset operaattorit, jotka suosivat halpamalleja.

Näin Nokian Via Dolorosa oli valmis, varsinkin kun myös Samsungin markkinointi puri. Helmikuuhun 2013 mennessä puhelinliiketoiminnan ongelmat olivat jo sitä suuruusluokkaa, että Nokian hallitus aloitti neuvottelut matkapuhelinten myymisestä Microsoftin kanssa. Tämä johti siihen, että 3.9.2013 Nokia ilmoitti kaupan matkapuhelinliiketoiminnasta syntyneen.

Matkapuhelinliiketoiminnan lähihistoriasa ei siis voittanut teknisesti paras tavara vaan voittaja oli se, joka sai nimenomaan loppukäyttäjät uskomaan tavaroihinsa ja palveluihinsa ja ostamaan niitä. Tämä tapahtui suurelta osin markkinointiosaamista ja sen perustana olevaa kuluttajalähtöisyyttä hyödyntämällä. Lienee aika oivaltavaa, että Iltalehden kolumnisti Pikkutakki 19.10.2013 lohkaisi: ”Nokian taisi nostaa ja kaataa sama syy: suomalainen insinööri-taito. Nokia luotti insinööriensä kokemukseen, mutta Apple panosti käyttäjäkokemukseen”.

Matkapuhelinhistorian loppuksi minun sallittaneen vielä todeta, että en oikein osaa yhtyä Ollilan käsitykseen mittavien optioiden suosiolisesta vaikutuksesta edes Nokian menestykseen. Eihän varsinkaan Nokian tuoreimmassa historiassa toteutuneet kannustinjärjestelmien päätavoitteet eli omistaja-arvon kasvattamista-

voite ja henkilöstön sijoittamistavoite. Esimerkiksi keskeisten johtajien sitoutumisen osalta tapahtui kai päinvastoin. Toisaalta kannustimien kohdentamisessakin oli ongelmia, kuten ex – nokialainen Mikko Merihaara on todennut (Talouselämä 39/2013). Tämän pitäisi antaa aika tavalla ajattelemisen aihetta yritysten osakkeenomistajille, hallituksille ja muillekin päättäjille. Itse asiassa koko pitkäaikaisen taantuman merkittävänä liikkeelle panevana syynä oli pidäkkeiden riskinotto, jota vauhdittivat amerikkalaiset kannustinjärjestelmät ja amerikkalaispankkien tietämys vähäisestä tappiovastuustaan.

Se, mitä tässä aikakauskirjassa käydyssä taantumakeskustelussamme on puhuttu monitieteisyydestä, konkretisoituu hyvin selkeästi markkinointiosaamisen kannalta keskeisessä myyntiosaamisessa. Myynnin johtamisen ensimmäinen suomalaisprofessori Petri Parvinen ei ole suotta korostanut, että myyntipsykologiaan perehtyminen rikastaa kenen tahansa myyjän työpäivää (Tiede 8/2013). Itse asiassa koko liiketoimintaosaaminen on varsin monitieteinen osaamisalue. Tämän vuoksi artikkeliin on lisätty lyhyt mutta innovatiivinen liite monitieteiskysymyksistä.

Liiketoimintaosaaminen on usein tärkeimmillään palvelusektorissa, jonka varaan tuotannon ja työllisyyden kehitys on pitkälle säilytetty, kuten edellä todettiin. Näin ollen olisi todella kohtalokasta laiminlyödä palvelusektorin ja sen liiketoimintaosaamisen kehittäminen. Tätä ei näytetä Suomessa eikä kaikkialla ulkomaillaakaan tajuttavan.

Tutkijana minun on helppo uskoa, että valmius hyödyntää liiketoimintaosaamista koskevaa tutkimustietoa ja jopa osallistua tiedon tuottamiseen voisi muodostua suomalaisyritysten ja muidenkin suomalaisorganisaatioiden erityisosaamisalueeksi, koska suomalaisilla yri-

tyksillä ja muilla organisaatioilla on nykyisellään valmiutta ja kokemusta tällä alueella. Tarvittaisiin vielä lisää halukkuutta tarjoutua mukaan aineistojen tuottamiseen, jakaa kokemuksia toimivista ja ei-toimivista ratkaisuista ja osallistua tutkimusten rahoitukseen. Tämä olisi useimmiten niin yritysten kuin tutkijoidenkin etu.

Nykyaikaiseen liiketoimintaosaamiseen voidaan lukea myös digitalisointiosaaminen. Suomalaisyrityksetkin voisivat nostaa nopeasti ja paljon kilpailukykyään hyödyntämällä tehokkaasti digitalisaatiota. Digitalisaatio on jo muuttanut valtavasti esimerkiksi musiikki-, media- ja peliliiketoimintaa. Teknologian huima kehitys mahdollistaa sen, että digitalisaatio työntyy myös muille toimialoille, perinteisiin toimintoihinkin.

Uusien digitaalisten sovellutusten kehittäminen ja käyttöönotto on usein suhteellisen yksinkertaista, nopeaa ja halpaa. On kuitenkin omattava digitalisointiosaamista, on mietittävä uusiksi liiketoiminta- ja muut toimintamallit sekä on käytettävä digitalisaation mahdollisuuksia rohkeasti myös siellä, missä esiintyy muutosvastarintaa. Ne yritykset ja muut organisaatiot, jotka eivät lähde mukaan, menettävät monenlaisia toimintamahdollisuuksia, maksavat palveluistaan liikaa sekä tuhlaavat kehittämis- ja toimeenpanoresurssiaan. Digitaalinen muutos on monilla aloilla niin nopea, läpäisevä ja syväälle käyvä, että sopeutujatkaan eivät pärjää. Menestyjiä ovat alansa kärkijoukossa muutosta ajavat organisaatiot. Strateginen ketteryyden ei ole pelkkä muoti-ilmiö.

Tässä yhteydessä lienee sopivaa korostaa, että muutos on nykypäivän tunnus itse asiassa kaikilla elinkeinoelämän aloilla. Se voi vaihdella melko rauhallisesta ultranopeaan ja melko näkymättömästä todella näkyvään. Esimerkiksi

aloilla, joilla digitaalisointi on hyvin mahdollista jopa pakollista, muutos voi olla suuri ja näkyvä, jopa uskomattomalta tuntuva. Mutta vaikka muutos ei olisikaan erityisen päällepäin näkyvä, se ja ainakin muutoksen vaatimus koskee kaikkia aloja. Lopputulos on aina sama: nopeat syövät hitaat.

Hallituksen tavoitteena on yhtenäistää viranomaisten tietojärjestelmät siten, että helpoimmillaan ja samalla parhaimmillaan julkiset palvelut ovat täysin automatisoituja (Helsingin Sanomat 4.10.2013). Yhtenäistä (kansallista) palveluarkkitehtuuria tarvitaan välttämättä, mikäli halutaan ottaa järjestelmissä hajallaan oleva tieto yhteiskäyttöön. Yhteinen palveluväylä pyritäänkin saamaan kansalaisten käyttöön vuonna 2015. Myös digitalisaatiokoulutusta kehitetään, osin yhdessä Viron kanssa.

Merkittävää on, että digitalisaatio mahdollistaa uusien liiketoimintamallien luomisen lähes kaikilla toimialoilla ja useimmissa toiminoissa. Digitalisaatio mahdollistaa usein myös kysynnän ja tarjonnan yhteensaattamisen alemmalla hintatasolla. Usein kansainvälistymismahdollisuudetkin tulevat mukaan ikään kuin joustavasti sisäänrakennettuina.

Digitaalisuuden merkitystä korostaa myös se, että digitaalisia aineistoja varastoidaan valtavasti palvelimille eri osissa maailmaa. Näiden todella suurten aineistojen analyysi voi auttaa merkittävästi yhteiskunnallista ja taloudellista päätöksentekoa. Yritysten ja julkisen sektorin tulisi entistä enemmän kiinnittää huomiota digitaalisten aineistojen hyväksikäyttöön uudelleenlaisen kasvutalouden luomisessa ja tehostamisessa. Toisaalta on oltava valppaana myös aineistojen väärinkäytön varalta.

Kilpailukykyongelma ja kestävyysvajekin ovat suuressa määrin omissa käsissämme eli niiden tasoon voidaan vaikuttaa omin kansalli-

sin ratkaisuin. Tässä yhteydessä lienee hyvä muistuttaa, että näennäisratkaisuja on kuitenkin syytä visusti karttaa. Varoittava esimerkki oli hallituksen vuonna 2012 päättämä kuntien valtionosuuksien vähentäminen, jota valtio kompensoi luopumalla verotuloistaan kuntien hyväksi. Toisin sanoen kysymys ei ollutkaan leikkauksesta koko julkisen talouden kannalta tarkasteltuna. Suotta ei Raimo Sailas väitä tämän toimen muistuttavan hölmöläisten peiton jatkamista (Kanava 5/2013).

Epilogi

On todella iso vahinko, että tässäkin vakavassa kriisissä, joka on paljolti kilpailukykykriisi, ei Suomessa eikä muualla ole kiinnitetty enemmälti huomiota kilpailukyvyyn kannalta keskeiseen osaamisalueeseen eli liiketoimintaosaamiseen ml. teknologia-, digitalisointi- ja yrittäjyysosaaminen. Viime kädessä liiketoimintaosaaminen on ratkaiseva kilpailukykykymme kannalta, koska se on keskeinen kannattavien kauppojen syntymisen ja myyntimäärän kannalta. Lienee paikallaan muistuttaa, että liiketoimintaosaaminen on tärkeää myös kokonaiskustannustason ja sen myötä hintakilpailukyvyyn kannalta. Monipuolinen liiketoimintaosaaminen voi kompensoida kilpailukyvyyn lisäämisen kautta ongelmaluueidenkin pulmia.

Ainakin liiketaloustieteilijän näkökulmasta onkin lähes anteeksiantamatonta, että julkinen taantumakeskustelu on Suomessa käyty valtaosin makronäkökulmasta. Vain joissakin taantumayhteyksissä on puhuttu eri toimintasektoreista kuten viennistä, tuonnista, kotimaan kaupasta tai taloutemme eri toimialoista. Ja vielä harvemmin on puhuttu joistakin merkitykseltään tai toiminnaltaan poikkeuksellisista yritysistä ja niiden osaamisesta (paitsi Nokiasta).

Yksittäiset kaupat ja niiden kannattavuus kuitenkin ratkeavat yritysten ja vastaavien organisaatioiden sekä niiden markkinoimien tuotteiden kilpailukyvyyn perusteella. Yksittäiset kaupat voidaan toki summeerata ala- tai toimintasektori-kohtaisiksi myynneiksi, kannattavuuksiksi, tuloksiksi jne. Nämä puolestaan summeerautuvat maakohtaisiksi myynneiksi jne. Mutta tosiasiasa kilpailu on siis summeerauksia aikaisemmin käyty tuote- ja yritystasolla, jolloin lähinnä yritys- ja henkilökohtainen liiketoimintaosaaminen on ratkaissut, syntykö kauppa vai ei.

Yrityksiin ja henkilöihin välittömästi tai välillisesti kohdistettavat ja liittyvät toimet kuten koulutus, tiedon vaihto ja käytännön kokemuksen mahdollistaminen taas ratkaisevat yritys- ja tuotekohtaisen liiketoimintaosaamisen. On hyvä, että hallituksen viisivuotisessa koulutuksen lisäysohjelmassa aiotaan kouluttaa lisää 1050 kauppatieteilijää, 500 juristia ja 300 ICT-osaajaa. Mutta esimerkiksi liiketoimintavalmiuksia lisäävää täydennyskoulutusta ja harjoittelua pitäisi tehostaa määrällisesti ja laadullisesti.

Yleisesti katsotaan, että Suomessa on rakennettu taloudellisen menestymisen kannalta erinomaiset puitteet kuten tuotannollinen ja liikenteen infrastruktuuri sekä koulutusjärjestelmä. Mutta usein on myös sanottu, että viimeistely ja sen myötä kaupallinen menestys ei ole samaa luokkaa kuin puitteet. Väitän, että tämän viimeistelyn heikkoudet ovat suurelta osin liiketoimintaosaamisen ja sen soveltamisen puutteita käytännön liiketoiminnassa, erityisesti kaupankäynnissä.

Jos taantumakeskustelu ei ole enemmälti edes kosketellut henkilö- tai yritys-kohtaista liiketoimintaosaamista, ei voitane olettaa, että taantumien ehkäisy- ja hallintatoimenpiteet olisivat kattavia ja laadukkaita. Eikö todellakaan voida päästä parempaan hienosäätöön ja mik-

rotason huomioon ottoon keskustelussa, tutkimuksessa, suunnittelussa ja toimenpiteiden kohdentamisessa?

Tässä aikakauskirjassa käymässämme taantumakeskustelussa on tullut selvästi ilmi, että liiketaloustieteilijöiden lisäksi myös useiden muiden alojen tieteenharjoittajat voivat perustellusti hämmästellä julkisen taantumakeskustelun kapeutta. Siispä vielä kerran, taantuma ja lama ovat tutkimuskohteina luonteeltaan vahvasti monitieteisiä!

Tutkimustyön metodologiset kysymykset eivät ole olleet laajasti esillä keskustelussamme. Kuten edellä jo viittasin, olen kuitenkin halunnut lisätä tämän artikkelin yhteyteen lyhyen mutta toivoakseni innovatiivisen liitteen monitieteisyyskysymyksistä ja niihin liittyvästä metodologiasta (ks. Liite), koska monimuotoinen ja monimutkainen kohdeilmiömme suorastaan vaatii monitieteistä lähestymistapaa. Monitieteisyyskysymyksien ymmärtäminen on tärkeää erityisesti tutkijoille mutta myös tutkimusten soveltajille. Lähdeviitteet auttavat tarvittaessa asiaan perehtymistä.

On sentään hyvä, että Suomen taantumaongelmat on alettu tunnistaa ja tunnustaa avoimesti mutta ei kovin liioitellen. Viime kesänä havahduttiin siihenkin vaikeasti tunnustettavaan tosiasiaan, että monet suurimmista ongelmistamme ovat pääosin kotikutoisia. Tämä on synnyttänyt aitoa kriisitietoisuutta. Aidon kriisitietoisuuden lisääntymisestä on ollut selviä merkkejä paitsi kansalaisten mielipiteissä myös ministereiden, etujärjestöjen edustajien ja erilaisten asiantuntijoiden kannanotoissa. Emme kuitenkaan vielä ole siinä tilanteessa, että kriisitietoisuutta voisi jo vähätellä. Suunnitelmallisuutta, kehittämissponnisteluja, toteuttamistoimia ja luovuutta emme luonnollisesti saa unohtaa koskaan tulevaisuudessa.

Hyvin optimistista kriisitietoisuutta heijastelee myös Suomen hallituksen tulevaisuusselonteko, joka julkistettiin 30.10.2013. On varsin tuttua realismia, että siinä sitoudutaan hyvinvointiin ja talouskasvuun toteamalla, että Suomen hyvinvoinnin jatkuminen edellyttää talouskasvua. Samalla edellytetään aivan oikein, että kasvun on oltava ympäristön kannalta kestävä. Globaalit ympäristöongelmat ja digitaalitalouden kehittyminen ovat Suomelle haasteita, mutta parhaimmillaan myös mahdollisuus kasvuun. Pehmeämmällä puolella selonteko painottaa innostuksen ja yhteisöllisyyden kasvattamista. Selonteko on monipuolinen ja ”sisältää periaatelinjauksia, joiden puitteissa voidaan eri puolilla yhteiskuntaa ryhtyä konkreettisiin toimiin”. Samalla raportti itse on turhan yleisluontoinen ja kovin abstrakti konkreettisten toimenpiteiden suunnittelun pohjaksi. Vaikka ministeritasolta onkin – ilmeisesti etukäteiskritiikin vuoksi – annettu ymmärtää ns. Himasen työryhmän väliraportin ja loppuraportin käsikirjoituksen vaikuttaneen tulevaisuusselontekoon, on melko vaikea nähdä, millä tavoin tämä olisi selkeyttänyt, konkretisoinut selontekoa.

Kriisitietoisuuden lisäksi taantumakriisistä selviytymisessä tarvitaan lähtökohtaisesti myös henkistä voimaa ja monipuolista (voit lukea myös monitieteistä) näkemystä. Niin kuin emerituskansleri Ilkka Niiniluoto ilmaisi: ”tarvitsemme henkistä elvytystä, joka taistelee ahneutta, ennakkoluuloisuutta, itseensä käpertyneisyyttä, varovaisuutta ja välinpitämättömyyttä vastaan” (Helsingin Sanomat 27.10.2013). Koska kysymys on kuitenkin perimmältään taloudellisesta kriisistä, kriisitietoisuus, henkinen voima ja näkemyksellinen monimuotoisuus tulisi ainakin enimmiltään hyödyntää taloudellisen osaamisen ja päätöksenteon yhteydessä.

Lienee tarpeen vielä koota kaiken edellä esitetyn perusteella syntyvät pääsuositukset. Niitä on viisi.

Ensinnäkin liiketoimintaosaamisen kehittämistä olisi tehostettava. Ei liene hämmästyttävää, että liiketaloustieteilijänä sijoitan sen pääsuosituslistani kärkeen. Uskon kuitenkin vahvasti, ettei kysymys ole vain koulutustaustan tai kokemuksen aiheuttamasta harhakuudesta. Jo edellä esitetyt perustelut lienevät aika vakuuttavia. Vaikka talouspoliittinen (makro)analyysi ja päätöksenteko ovat tulevaisuudessakin tärkeitä, tulevaisuuden päätöksenteossa tulisi kiinnittää paljon nykyistä enemmän huomiota nimenomaan laajasti ymmärrettyyn liiketoimintaosaamiseen. Eryyksen keskeisiä liiketoimissa ovat aina markkinointiosaaminen ml. myyntiosaaminen ja usein digitalisointi-, teknologia- ja yritysjohtamisaosaaminen. Liiketoimintaosaamisen eri osa-alueiden tärkeys vaihtelee kuitenkin tapauksittain, joten liiketoimintaosaaminen on hyödynnettävä tapauskohtaisesti ja sen pohjaksi ymmärrettävä laajasti.

Toiseksi, pitäisi ottaa huomioon ja hyödyntää kaikki muut mahdolliset toiminnan tehostamiskohteet. Ne liittyvät varsinkin elvytysvaraan, ostovoimaan, kasvurahastoon, muuhun rahoitukseen, EMU-puskureihin, harmaaseen talouteen, ikäsyryntään, yritystukiin ja aloittaviin kasvuyrityksiin. Samoin on vielä syytä – ja oikeastaan pakkokin – ottaa huomioon verotukseen ja leikkauksiin liittyvät mahdollisuudet. Näitä hallitus on toki hyödyntänyt, mutta esimerkiksi verotusta ja leikkauksia koskevia päätöksiä tarvitaan myös tulevaisuudessa, mikäli mielittää kääntää valtion velka laskuun edes vuonna 2015. Samoin on kiinnitettävä huomiota aloittavien innovaatioiden ja investointien kannustamiseen ja työolojen kohentamiseen.

Kolmanneksi, kehittämistoimia pitäisi kohdentaa riittävän tasapuolisesti niin teollisuuden kuin palveluihinkin. Palvelujen kehittämistä on vähätelty, jopa laiminlyöty. Nytkin hallituksen taholta on aloitettu keskustelu teollisuuspoliittisen ohjelman laatimiseksi, mutta palvelupoliittisesta ohjelmasta ei ole juuri puhuttu. Parasta kai olisi aikaansaada kunnollinen elinkeinopoliittinen ohjelma, joka ottaa huomioon niin palvelujen kuin teollisuudenkin ajankohtaiset kehittämismahdollisuudet.

Neljänneksi, makrotason ja mikrotason päätöksenteon ja toimien ajoitukseen on kiinnitettävä huomiota toimien myöhästymisten ja epäedullisten yhteisvaikutuksien karsimiseksi. Kun arvioidaan taantumaan liittyvää päätöksentekoa ideaalisen ajoituksen kannalta, voidaan perustellusti sanoa, että useimmat taantumien torjuntaan ja hallintaan liittyvät päätökset ja sen myötä toimet ovat myöhästyneet, mistä on ollut haittaa toimenpiteiden vaikuttavuuden kannalta. On kuitenkin myönnettävä, että ideaaliseen ajoitukseen ei kaikilta osin ole ollutkaan mitään mahdollisuuksia päästä. Tästä huolimatta toimien myöhästymisiä on selvästi liikaa. Usein toimet ovat viivästyneet ns. poliittisen tahdon kehittymisen hitauden vuoksi. Poliittisluontoiisiin päätöksiin uskaltaudutaan yleensä vasta, kun kriisi on selviö ja kun se on samalla ilmeisen selvä myös äänestäjille. Näiden ehtojen täytyminen merkitsee useimmiten myös päätösten myöhästymistä.

Tärkeää on myös, että kaikki päätösten toteuttamistoimet saatetaan päättäväisesti ja nopeasti loppuun.

Viidenneksi, poliittisen ja muunkin päätöksenteon perustaksi tai ainakin tueksi tarvitaan riittävän huolellisia, kaikille päätöksentekijöille julkistettavia laskelmia tai muita sopivia analyyssejä silloin, kun analyyssejä on tehtävissä.

Usein päätöksiä perustellaan tehdyillä laskelmilla, mutta laskelmia ja niiden perustana olevia aineistoja ei aina julkisteta. Professori Matti Wiberg kirjoitti tästä 16.12. ja 22.12.2013 Helsingin Sanomissa. Hän listasi 19 julkisen päätöksenteon aluetta, joilla taustalaskelmat tai muu näyttö puuttuvat, ovat ristiriitaisia tai salaisia. Näihin alueisiin hän luki sekä kuntauudistuksen että sote-uudistuksen, joiden osalta Wibergin mukaan ”edes alkeellisia taloudellisia vaikuttavuusarviointeja ei ole tehty – tai ainakaan julkistettu”. Mielestäni analyysit aineistoinen ja oletuksineen olisi julkistettava kaikille päätöksentekoon eri tasoilla osallistuville. Analyysissä tulisi kiinnittää vahvasti huomiota toimien epäedullisiin ja edullisiin yhteisvaikutuksiin. Jos päätöksentekijät eivät itse pysty tulkitsemaan analyysien tuloksia, heillä tulisi olla riittävä mahdollisuus käyttää asiantuntijoiden apua. Esitän edelliset suositukset tietäen, että erinomainenkaan valmistelu ei aina johda erinomaisiin päätöksiin ja että valtioneuvosto ja muut päättäjät esimerkiksi yritysjohto ovat pyrkineet päätöstensä riittävän perusteelliseen valmisteluun.

Kaikki päätökset ja toimenpiteet edellä kuvatuilla perusongelma-alueilla edellyttävät henkistä elvytystä tai oikeastaan jonkintasoista henkistä elvyttäenisyttä, jotta oltaisiin mahdollisimman suunnittelukykyisiä ja toimintavalmiita. Jo toimien alkuun saattaminen edellyttää tätä selkeän kriisitietoisuuden lisäksi. Myös monipuolinen, usein monitieteinen näkemys on tarpeen haastavien toiminta-alueiden tunnistamisessa sekä toimenpiteiden kohdentamisessa, suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Kun nyt siirryimme henkisempiin asioihin, haluaisin vielä huomauttaa parista, lähinnä EU:ta mutta myös sen kaikkia jäsenvaltioita koskevasta perusasiasta. Ensinnäkin en soisi unoh-

deettavan, että EU syntyi eurooppalaisena rauhanyhteisönä. Tämä huomautus ei taida edes kaivata perusteluja. Toiseksi, EU on myös arvo yhteisö, jolla mielestäni voisi olla nykyistä enemmän erityisen huolellisesti harkittua sanotavaa ja sananvaltaa arvokysymyksissä. Totean tämän tiedostaen hyvin olevani liiketaloustieteilijä, jonka kaiketi katsotaan näkevän EU:n ennen muuta talousyhteisönä. Mutta taidanpa jossain sisimmässäni toivoa rakentavia arvokantojakin EU:lta. Muuten EU saattaa käpertyä liiaksi itseensä eikä se käytä edes niitä mahdollisuuksia, joita sillä kiistatta on arvokeskusteluun ja -vaikuttamiseen. Sitä paitsi nämä toiveeni eivät ole mitenkään ristiriidassa EU:n päätavoitteiden kanssa. Niiden mukaanhan EU edistää sen kansojen yhteisiä arvoja, rauhaa ja hyvinvointia.

Tällainen on siis minun näkemykseni niistä perusmuutoksista, joita päätöksenteko kaipaa onnistuakseen. Mutta minun niin kuin jokaisen, joka rohkenee neuvojaan tai mielipiteitään näissä kovin ongelmallisissa asioissa tarjota, on myös rohjettava alistua erehtymisen riskille ja oltava valmis ottamaan vastaan kritiikki.

Tämä kirjoitus on tarkoitettu Liiketaloudellisessa Aikakauskirjassa vuodesta 2009 käydyin taantuma- ja lamakeskustelun päätösartikkeliksi. Sekä ensimmäisessä että toisessa haastartikkelissani pyrin ohjaamaan kirjoituksia monitieteisiksi sekä erilaisia ja ainakin osin tuoreita näkökulmia tarjoaviksi. Tämä kirjoituksille määritelty tarkoitus on tärkeä virikkeiden antamiseksi niin taantumutkimukseen, -keskusteluun kuin -päättökseenkin. Tarkoitus on mielestäni aika hyvin toteutunut kirjoitus-sarjassa. Sen vuoksi on suuri syy kiittää kaikkia kirjoittajia erinomaisista lisänäkökohdista ja -kulmista taantumakeskusteluun. Niiden vuoksi olen myös toimittamassa artikkelien pohjalta kokoomateosta, joka toivottavasti auttaa tuottamaan keskustelullemme hyvää jatkoa niin taantumakeskustelun, -tutkimuksen kuin -toimienkin muodossa. Ainakin keskustelumme kohde on myös tulevaisuudessa huipputärkeä! ■

HELSINKI 22.12.2013

Uolevi Lehtinen

emeritusprofessori ja -rehtori

uolevi.lehtinen@uta.fi

Liite

MONITIETEISYYSKYSYMYKSIÄ

Kannattanee käsitellä lyhyesti monitieteisyyttä ja siihen liittyviä metodologisia kysymyksiä, koska ne ovat tärkeitä tutkijoiden ja tutkimusten mutta myös tutkimusten hyödyntäjien ja jopa lukijoidenkin kannalta. Olen edellä monesti korostanut tarkasteltavien ilmiöiden monimuotoisuutta ja samalla monimutkaisuutta, mikä edellyttää ilmiöiden tarkastelussa monitieteistä lähestymistapaa.

Monitieteisyys ei ole mikään yksinkertainen käsite. Voidaan puhua monitieteisyyskokonaisuudesta (multiple disciplinarity or multiple disciplinary totality), joka tarkoittaa useiden tieteiden käyttämistä jonkin ilmiön tarkastelussa. Se on kattokäsite monitieteisyydelle (multi-disciplinarity), tieteiden välisyydelle (interdisciplinarity) ja poikkitieteellisyydelle (transdisciplinarity). Nämä ovat eritasoisia monitieteisyyskokonaisuuden osia tai variaatioita. (Vrt. Choi ja Pak 2006) Tätä ei valitettavasti usein tajuta, mikä johtaa tarkastelun pinnallisuuteen ja yksipuolisuuteen.

Monitieteisyys hyödyntää useampaa kuin yhtä olemassa olevaan tieteenalaa mutta pysyy niiden rajojen sisällä. Tieteidenvälisyys koskee tiedon laajennuksia tieteenalojen välillä ja niiden yli analysoiden ja syntetisoiden tieteidenväliset yhteydet koordinoituksi ja harmonisoiduksi kokonaisuudeksi. Poikkitieteellisyys on kokonaisvaltaisempaa ja se yrittää suhteuttaa kaikki tieteenalat yhteensopivaksi kokonaisuudeksi. (ks. Choi ja Pak 2006, Van den Besselaar ja Heimeriks 2001) Nämä kaikki käsitteet ovat ymmärrettävästi lähellä toisiaan ja niiden käyttö on vaihtelevaa ja joskus päällekkäistäkin.

Millä tavalla monitieteisiä kokonaisuuksia ts. kattavia malleja voidaan luoda? Ainakin yhdistäminen (combining), lainaaminen (borro-

wing) ja sekoittaminen (blending) ovat mahdollisia menetelmiä, vaikka nekin ovat toistaiseksi riittämättömästi hyödynnettyjä teorioiden rakentamis- ja kehittämistyössä (ks. Whetten, Felin ja King 2009, Oswick, Fleming ja Hanlon 2011, Lehtinen 2013).

Yhdistäminen merkitsee joidenkin erillisten osien panemista yhteen. Osat voivat periaatteessa olla kokonaisia tieteenaloja, eri tieteenalojen yksittäisiä konstruktioita (teorioita, malleja ja viitekehyksiä) tai saman tieteenalan yksittäisiä konstruktioita. Yhdistäminen voinee usein tapahtua samantasoisten tieteellisten konstruktioiden yhdistämisenä. Mutta joskus alemman tason konstruktio voidaan yhdistää ylemmän tason konstruktioon. Toisinaan useammasta alemman tason konstruktioista voidaan yhdistämällä rakentaa ylemmän tason konstruktio.

Lainaus ja sekoittaminen ovat lähellä yhdistämistä. Termien arkikielinen merkitys kertoo myös niiden metodologisen tehtävän.

Kaikki nämä teorianmuodostuksen apuvälineet voivat myös olla osina erilaisissa metodologisissa kombinaatioissa esimerkiksi uutta teoriaa rakennettaessa. Tällainen hyödyntäminen edellyttää kuitenkin suurta huolellisuutta näiden apuvälineiden luonteen ja ao. teorian ominaisuuksien huomioon ottamisessa (Corley and Gioia 2013).

Esimerkiksi johtamisen ja organisaation samoin kuin markkinoinnin tutkimus ovat varsinkin monitieteisiä ja samalla tieteiden välisiä alueita. Ne ovat lainanneet runsaasti käyttäytymistieteellisestä, lähinnä psykologisesta ja sosiologisesta tutkimuksesta omiin tarkoituksiinsa.

Edellä esitellyssä hahmottelussa monitieteisyyskokonaisuus siis merkitsee tutkimuskohteen tarkastelua vähintään kahden tieteenalan

näkökulmasta. Mutta mielestäni meidän on syytä ymmärtää ja hyödyntää se, että jollakin (yhdeällä) tieteenalalla voi olla kaksi tai useampia malleja (myös teorioita ja viitekehyksiä), jotka täydentävät toisiaan siten, että kohdetta voidaan tarkastella näiden mallien näkökulmasta esimerkiksi malleja yhdistämällä. Voimme nimittää tätä monimallintamiseksi (multiple models or multiple modelling, vrt. myös Lehtinen 2011).

Monimallintaminen saattaa olla tavallisemmin esiintyvä mahdollisuus kuin monitieteisyyskokonaisuuden eri muodot, koska varsinkin etäällä toisistaan olevien tieteenalojen yhdistäminen voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta ja/

tai tarpeetontakin tieteenalojen erilaisen luonteen vuoksi. Näin ollen monimallintamisen avulla voidaan taatusti rakentaa runsaasti uusia tieteellisiä malleja ja viitekehyksiä, jopa teorioita. Monimallintaminen itsessäänkin voi syventää radikaalisti meidän tiedekäsitystämme, myös liiketaloustieteessä.

Monitieteisyyskokonaisuus ja monimallintaminen saattavat lähentyä toisiaan. Esimerkiksi tietyn tieteenalan kahdella mallilla voi olla selvästi eri tieteenaloihin pohjautuva tausta. Jos tämänkaltaiset mallit esimerkiksi yhdistetään, uutta yhdistettyä mallia voidaan pitää monitieteisenä taustansa vuoksi (vrt. Lehtinen 2011).

Lähdeluettelo

- CHOI, C. & PAK, W.** (2006). Multidisciplinarity and transdisciplinarity in Health Research, Services, Education and Policy. Definitions, objectives and evidence of effectiveness. *Clin Invest Med*. Vol. 29, No. 6.
- CORLEY, K. & GIOIA, D.** (2011). Building Theory About Theory Building: What Constitutes a Theoretical Contribution?. *Academy of Management Review*. Vol. 36, No. 1.
- LEHTINEN, U.** (2011). Combining Mix and Relation Marketing. *The Marketing Review*. Vol. 11, No. 2.
- LEHTINEN, U.** (2013). Multiple Disciplinarity in Theory Building: Possibilities of Combining. 1st Annual International Interdisciplinary Conference. AIIC 2013, 24–26 April. Azores, Portugal.
- OSWICK, C., FLEMING, P. & HANLON, G.** (2011). From Borrowing to Blending: Rethinking the Processes of Organizational Theory Building. *Academy of Management Review*. Vol. 36, No. 2.
- VAN DEN BESSELAAR, P. & HEIMERIKS, G.** (2001). Disciplinarity, Multidisciplinarity, Interdisciplinarity – Concepts and Indicators. Paper for the 8th Conference on Scientometrics and Informetrics. ISSI Sydney.
- WHETTEN, D., FELIN, T. & KING, B.** (2009). The Practice of Theory Borrowing in Organizational Studies: Current Issues and Future Directions. *Journal of Management*. Vol. 35, No. 3.